

Nyitás a társadalom, a közélet és a vállalkozók felé

A Magyar Tudomány Napja első ünneplése

- I. NYITÁS ÉS TÁRSADALOM • Tudománybarát társadalom, társadalom iránt elkötelezett tudomány • Média és tudomány*
II. NYITÁS A KÖZÉLET, A POLITIKA IRÁNYÁBA • A politika új értelmezése • Félelem a politikától
III. NYITÁS ÉS A VÁLLALKOZÓK • Állami és piaci finanszírozás • Kutató és piac

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, tisztelt Ünnepi Ülés!
Tisztelt Miniszterelnök Úr! Elnök Úr, Miniszter Urak!
Kedves Tudóstársaim, kedves Polgártársak!

Szeretettel üdvözlök mindenkit a Magyarországon először megrendezett Magyar Tudomány Napja alkalmából.

A tudásnak értékrendteremtőként kell megjelennie az ezredforduló magyar társadalmában. A tudomány a leginkább exportképes cikke ennek az állampolgári közösségnek. A tudósközösség öntörvényszerűen, önelvűen végzi a maga munkáját, mindenekelőtt a tudományos kutatást. A kutató azonban tudja: munkája öntörvényszerűséget követ, ám munkája és általában a *tudomány nem öncélú*. Termelési-társadalmi-kulturális kihívások közepette él, azoktól kap ösztönzéseket, de végső soron az emberi társadalomért, annak egyetemes és lokális közösségért él. Végső soron a világegyetem egyensúlyban tartásáért. Annak megismerésére tör.

A kutató tisztában van azzal, hogy kormányok jönnek, mennek, pártok alakulnak, elhalnak, de a társadalom, a helyi közösség, a nemzet marad. De a kutató tisztában van azzal is: nem mindegy, hogy milyen politi-

*Értékrend-
teremtő
tudomány*

*Kormányok
jönnek-mennek*

1997. november 3. Előadás az első ízben megrendezett Magyar Tudomány Napján az MTA Dísztermében. Az ülésen felszólalt a miniszterelnök, részt vett az Országgyűlés elnöke, a kormány több tagja és a parlamenti pártok képviselői.

kai képvisellete, pártjai vannak a társadalomnak, milyen kormánya van az államnak. A tudomány, a kutatók társadalma *segíteni* akar a politikai elitnek abban, hogy megfelelő válaszokat találjanak, találjunk az ezredforduló magyar társadalma előtt álló kihívásokra. Sem a tudományos, sem a politikai elit nem létezhet anélkül, hogy a társadalom ne lássa: mindennapjaiban mennyi akár a politikai, akár a tudományos elit munkájának a haszna, kihatása. Hasznukat, hasznunkat a társadalom legszélesebb köreinek is látniuk kell.

Magyar Tudomány Napja Ezek voltak azok a vezérmotívumok, amelyekkel tavaly a Tudománypolitikai Kollégium elnökéhez, a miniszterelnökhöz fordultunk a javaslattal: Magyarországon kerüljön megünneplésre a Magyar Tudomány Napja. Ne a tudósokat ünnepeljük, de a tudományt használó közösséget. Azokat, akik valóban becsülik a tudományt, és használni akarják eredményeit.

Köszönet az Országgyűlésnek Szeretnénk megköszönni ebből az alkalomból mind a kormánynak, mind pedig az Országgyűlésnek, hogy határozatban foglalt állást a Magyar Tudomány Napja intézményének megalapításában. Köszönöm az egyes politikai pártok – kormánypártok és ellenzéki pártok – vezetőinek, a kormány tagjainak, miniszterelnök úrnak, a parlament elnökének a megjelenését. Köszöntjük őket azért, mert jelenlétükkel hangsúlyt adnak a magyar tudományművelők és -használók fontosságának. És segítenek meggyőzni a hazai középíráteget, a társadalmat: az ezredforduló magyar társadalma csak akkor lesz szociálisan és kulturálisan eredményes a világversenyben, ha a tudás értékrendteremtő lesz. És akkor, ha a tudásipar, a tudomány megkapja az őt megillető helyet.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Kinyitni az ajtókat A Magyar Tudomány Napja új típusú intézmény a magyar közéletben. Nyugat-Európa néhány államában már hagyománya van a hasonló rendezvénysorozatnak. Mintegy felszólítják a kutatókat és a közönséget, hogy ismerjék meg egymást. A közönség felkeresheti a tanszékeket, intézeteket. Az ezredforduló Magyarországon mi a Magyar Tudomány Napjának intézményét többre akarjuk felhasználni, mint Nyugat-Európában használják. Ott láthatóan egy célja van: nyitás a társadalom felé. Nálunk célja lehet: 1. *Nyitás a társadalom és a média felé* (hasonlóan a Nyugathoz), 2. *Nyitás a közélet felé* és 3. *Nyitás a vállalkozói társadalom felé*.

Engedjék meg, hogy e három nyitásról mondjam el vitaindító megjegyzéseimet. Mert vitára, eszmecezerére hívjuk a társadalmi véleményt formáló média munkatársait, a közéleti és a politikai elitet, továbbá a vállalkozói társadalmat. Ajtókat nyitunk feljük, közös célokat ajánlunk nekik.

I. NYITÁS ÉS TÁRSADALOM

TUDOMÁNYBARÁT TÁRSADALOM, TÁRSADALOM IRÁNT
ELKÖTELEZETT TUDOMÁNY

A Tudomány Napja nálunk *a tudománybarát társadalom és társadalombarát tudomány* szimbolikus programja lehet. Amikor a társadalom tudomásul veszi, hogy csak a tudomány segítségével lehet színvonalas köznapi élet, jó életminőség a 20. század végén. Ez csakis egy kreatív tudományos értelmiség, egy fejlett, karbantartó tudományszervezet közreműködésével lehetséges. Tehát *tudomásul veszi a társadalom*, hogy tudomány nélkül nem élhet az ember. Sem az egyes ember, sem a közösség.

*A tudomány
segítségére*

A Magyar Tudomány Napja ugyanakkor egy *tudáselkötelezett társadalmi magatartás* elfogadását is jelképezné. Kifejezné azt, hogy a társadalom elismeri, sőt érzi a tudás értékrendteremtő szükségét. Nemcsak a tudományos kutatás, hanem a társadalomban a tudás értékrendteremtő szükségét. Most, az egyoldalú anyagi értékrendek Közép-Európájában ennek különösen nagy jelentősége van.

*Tudás-
elkötelezett
társadalom*

A Tudomány Napja a tudomány részéről fejezzen ki egy *társadalom iránt elkötelezett tudósi magatartást*. Azt, hogy a tudományos értelmiség kész kinyitni céheinek ablakait, sőt kész kilépni e céhek ajtóin. Kész a maga szakterületén végiggondolni az ezredforduló általános és lokális kihívásait, és kész azokra alternatív válaszokat adni. Kész keresni az új ipari-technikai forradalom emberi dimenzióit. És megtartani, kifejleszteni segíteni ezen emberi elveknek az érvényre juttatását. A tudományos értelmiségnek is figyelnie kell a társadalom igényeire, elvárásaira, az emberek *lelki-kulturális igényeire* is.

*Az értelmiség
szerepe*

MÉDIA ÉS TUDOMÁNY

Ahhoz, hogy a társadalomhoz eljussunk, szövetségre kell lépniük korunk nagy közvélemény- és közgondolkodás-formáló erejével, a *médiával*. Pontosabban a médiában – tévében, rádióban, napilapoknál – dolgozó értelmiségi kollégákkal. (Az újabb ipari forradalmak, a tömegkommunikáció fejlődése következtében ugyanis a médiaipar az egyik legerősebb szolgáltató „iparágá” nőtte ki magát, és ezen „iparágat” üzemeltető médiaértelmiség az utóbbi évtized legbefolyásosabb társadalmi erejévé vált.)

*Az adófizetők
meggyőzése*

Nem titkolom: aggodalmakat vált ki nemegyszer kollégáinkban nyitásunk a médiapiac irányába. Feltették az aggodó kérdést: helyes-e, „méltó-e” az MTA elnökéhez, hogy nagy aktivitással kívánja a tudományt a média felé fordítani? És fordítva, a médiát a tudomány felé.

Válaszunk: a médiapolitika egyik célja, hogy a közösség belássa: a *tudományra az adófizetők pénzéből* áldozni kell. Az adófizetők ugyanis politikai képviselőket választanak, e képviselők pedig a parlamentben döntenek majd az adók, a költségvetés felhasználásáról. Segíteni kell meggyőzni a választókat: helyes, ha megbízottaik (azaz a képviselők) a tudományra fordítják az ő adóforintjaikat. És ez létkérdés a magyar kutatóbázis és kutatói társadalom számára. Közép-Kelet-Európában ugyanis még sokáig hiányozni fog az olyan nagyságú vállalkozó tőke, amelyik jelentős mértékben helyettesíteni tudná az állami szerepvállalást a tudományfinanszírozás terén. (Amely állami szerepvállalás 1990 után drasztikusan lecsökkent.) Tehát jobban rá vagyunk utalva a költségvetésre és az államháztartásra, mint Nyugat-Európában. A Rádió, a Televízió elnökével azért tárgyaltam vissza-visszatérően, hívtam meg őket Akadémiánkra, mert a képernyőn, az éter hullámain szeretném megjeleníteni: miért szükséges az adófizetői közösségnek támogatnia a tudományt. Lássák például azt: hány százezer, mennyi üzemszerű kutatóhely rejlik amögött, hogy az epekőműtét ma már rutinműtét lett. Nem beszélve a modern tudomány teremtményeiről, az informatikáról, a környezetünkben jelenlévő ezernyi gépcsodáról.*

Ne féljenek a tudománytól

A másik célja „médiapolitikánkunk”: elérni, hogy a *közönség ne csak tanuljon*, ne csak belássa a tudomány fontosságát, hanem *meg is barátkozzon a tudománnyal*, ne féljen tőle. A tudomány annyira specializálódott, hogy az új felfedezéseket, ezek előzményeit a nem szakmai közönség szinte képtelen követni. És amit az ember nem tud gondolatban követni, attól félni kezd. Ismertek a tudományellenes magatartásformák. A kevéssé polgárosult társadalmakban – mint a kelet-európai társadalmak – ez a magatartásforma idegenkedéssel vagy a tudomány féltő tiszteletével jár együtt. A polgári öntudat és a civil szervezkedés fejlettebb fokán – így például a nyugat-európai és amerikai társadalmakban – ez már-már tudományellenes szkepticizmusba, sőt tudományellenes mozgalmakba csap át. Különösen olyan kutatási ágazatok ellen, amelyeket a politika vagy éppen a hadiipar emberellenes akiókra tudott felhasználni. Teller Ede tagtársamból például ömlött a panasz a legutóbbi négy szemközti baráti beszélgetésünkön az elmúlt esztendő fizikaellenes tüntetése miatt. (Mivel őt és tudóstársait tették felelőssé a csillagháborús terveért.) De biológusaink is ismerik napjainkban ezt a tudományellenességet, különösen a géntechnikákkal foglalkozók. De ugyanígy panaszkod-

* 1997. február 20. Bevezető előadás az MTA Elnöksége által „Média és tudomány” címmel rendezett országos konferencián. A konferencián a Televízió, a Rádió elnöke, a Miniszterelnökség kommunikációs államtitkára és több akadémikus szerepelt előadóval.

hatnának akár a társadalomtudósok is, akiknek elméleteit teszik felelősé a rossz politikai rendszerek létrehozásáért. Nos, ezt a félelmet csak akkor tudjuk megelőzve legyűrni, ha *birtokba vesszük az új tömegkommunikációs, ismeretközvetítési eszközöket*, megtanulunk az azok kínálta közvetítési technikákkal élni, forgatókönyvben, képernyőben, hangszalagban gondolkodni. Akkor is fontosak ezek az új tudományközlési technikák, ha még nem szerepelnek publikációs listákon, vagy még ezen fórumoknak nincs impact faktoruk! Még.

A harmadik célja új médiapolitikánknak: a tudományban *rejlő szórakoztató funkció kiteljesítése*. A tudomány az anyagi és a szellemi világ sokszínűségét hozza elénk. Tarka szokásrendeket a világ különböző pontjairól, a föld, a növény- és állatvilág viselkedését jeleníti meg és magyarázza. Most már a fotó és a film segítségével. A korábbi ismeretközlési technika – az írás, az elbeszélő szó – is bizonyos mértékig alkalmas volt a tudományos szórakoztatásra. De a mozgókép most csodákat művelhet, a kutatói kíváncsiság – amely benne rejlik minden emberben – megszeretése érdekében. Aki végignéz egy műtétről vagy egy állat viselkedéséről készült filmet, az több izgalmat élhet át, mint egy akciófilm közben – mondják nem értelmiségi szomszédaim. És folytatják a sort a műszaki-technikai vívmányok képi megjelenítésének csodálatával.

Szórakoztató tudomány

A kíváncsiság felkeltése

Nekünk, kutatóknak tehát célunk, hogy a társadalmat tudásorientálttá alakítsuk, és a társadalmat szórakoztassuk. Hogy felkeltsük az emberekben a bennük szunnyadó érdeklődést saját maguk és környezetük megismerésére, és megmagyarázzuk: a tudomány találmányaitól nem félni kell, hanem okosan, célszerűen használni.

Mi valóban új viszonyt kívánunk kiépíteni *tudomány és társadalom* és természetesen a *tudományművelők és a média* között. Mi fel akarjuk számolni a korunkban sajnos mind gyakrabban jelentkező *tudósi arroganciát*. Ez a tudósi arrogancia a közönségben egyszerűen ismereteket befogadó tudatlan közeget lát. Mi másként gondolkodunk. Javaslatunk: építsünk partneri viszonyt a mégoly tudománytalan nézetek képviselőivel is, ülünk le velük egy asztalhoz. És vitatkozunk, magyarázzunk, de ne legyünk peccátrakó intézmény! A tudományban ne legyen ún. hivatalos álláspont.

Partneri viszony a közönséggel

Ezért szabunk ki magunkra új típusú magatartásformákat: türelmet a tájékozatlanságból eredő tudományellenességgel szemben, kérünk erőt az ismeretek terjesztéséhez, kérjük kutatóinkat, fejlesszék fogalmazó- és előadóképességüket, hogy a tömegkommunikációs eszközöket – tévé, rádió, napisajtó – igénybe vehessék, vehessük. Ezért tekintem én a média dolgozóit elsőszámú szövetségeseinknek. És – hogy a közélet-politika témaköréhez visszatérjek – ezért kínálunk a politikai elitnek új típusú szövetséget.

Türelmem a tájékozatlansággal szemben

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

*A tudomány
új társadalmi
szerepe*

Az első Magyar Tudomány Napja alkalmából talán messzire ragadnak a fejtegetések. De talán ezek a gondolattöredékek magyarázzák, miért elkötelezett híve az Akadémia új vezetősége a nyitásoknak. A nyitásnak a társadalom, a média irányába. Világképünkéből és a tudomány 21. századi szerepének értékeléséből következik ez a kezdeményezésünk. Nem egyszerűen ún. tudománypropaganda a nyitás részünkről, hanem a tudomány új társadalmi szerepének vélt felismerése. Természetesen lehet, hogy tévedünk, de legalább nem mulasztunk. Megkíséreljük értelmezni korunkat és annak követelményeit. Két kérdéskört azonban külön is taglalnom kell: az egyik a tudomány közéleti szerepe és ezen belül tudomány és politika viszonya, a másik: a piachoz való viszonyunk.

II. NYITÁS A KÖZÉLET, A POLITIKA IRÁNYÁBA

A POLITIKA ÚJ ÉRTELMEZÉSE

*Kormánypárt
és ellenzék*

Így beszélve a tudomány jövőbeli lehetséges funkciójáról, egy a társadalom irányába elkötelezett tudományról, többször nekem szögezték a kérdést: vajon nem kerülünk-e *túlságosan közel a politikához* azzal, hogy mi, kutatók a Tudomány Napján együtt lépünk fel a politikai elit képviselőivel? Ráadásul értetlenül jegyzik meg, hogy nem is csak a reprezentáló kormánypártok tagjaival, de az ellenzékkel is. Vajon helyes-e, hogy részt vállalunk jelen és jövő alternatívák kidolgozásában? Hisz a jelent és jövőt változtató program valójában politikai program! Hiszen – mondják többen – hiába igyekszünk a pártpolitika fölé emelni a nemzet, az állam előtt álló alternatívák témáit, azok óhatatlanul a napi politikai viták tárgyai lesznek. Mások azt kérdezik: helyes-e, hogy a parlamenti bizottságok ülésein megjelennek az akadémiai vezetők, és ott sürgetik tudományos programjaink anyagi és erkölcsi támogatását. Koptatja „előkelőségünket” – mondják –, ha például replikázunk amiatt, hogy 1991–96 között a tudomány támogatása jelentősen visszaesett. Vajon – kérdezzük erre mi – nem szoktunk *túlságosan* is hozzá az elmúlt 40 esztendőben ahhoz, hogy a kormányzat egyszerűen megmondta, mennyi pénz áll rendelkezésünkre, és a mi feladatunk abban áll, helyesebben abban állt, hogy ezt a *leosztott pénzt majd továbbosztjuk* egymás között? Sajnos erre a szétosztásra rendezkedtünk be. És legfeljebb még arra, hogy *panaszkodtunk*. Ahelyett, hogy *megtanulnánk érvelni, megtanulnánk* programokat meghatározni, és megtanulnánk gazdálkodni. Gazdálkodni, és nem csak pénzt továbbosztani.

*Megtanulni
érvelni*

A „nyitás a társadalom felé” programja ma azt is jelenti, hogy a tudomány részt vállal az ezredforduló azon kihívásainak megválaszolásából, amelyek az emberiség egészét és a lokális társadalmat is érik. Ki fogalmazza meg, hogy az informatika mint közösségszervező erő, milyen új konfliktusokat szabadít ránk? A tudománynak közéleti szerepre kell vállalkoznia – mondtuk egy esztendővel ezelőtt, amikor az új tudománypolitikai reformot indítottuk. És az Akadémiának is közéleti szerepre kell vállalkoznia – mondtottuk az új vezetés első, programadó közgyűlésén.* Nem a napi politikai szerepre, hanem a társadalom előtt hosszú távon nyíló alternatívák fürkészésére, feltárására. Hogy azután a politikai elit dönthessen arról: a lehetőségek közül melyiket választja.** Most, e közgyűlésen a parlamenti erővel kiérlelt szándékunkat a széles közönség és a politikai elit egésze elé tárjuk.

*Ember-
központú
technika*

Milyen távlatokat nyit az újabb ipari-technikai forradalom az érintkezési kultúrában, oktatásban, termelés-szervezésben, kutatásban, a személyes kapcsolatokban. És hogyan valósuljon meg az általunk óhajtott elv: a technika emberközpontúvá tétele. Az informatikai forradalom, a nyomában kiépülő információs társadalom új korszak az ember–ember közötti kapcsolatok történelmében. Felveti a lokális emberi kultúrák megmaradásának kérdését, különösen azon nyelvi-szokásrendi kultúrák megmaradásának kérdését, amelyeket a kis létszámú emberközösség hordoz. Amilyen a magyar kultúra is.

*Távlatok az
érintkezési
kultúrában*

Most fel kell tenni a kérdést. Jövőre kezdődnek az Európai Unióval az integrációs tárgyalások. És mérlegre tétetünk. Értékeléseket írnak politikai rendszerünkről, kormányzati-igazgatási adminisztrációnkról, a GDP-növekedésről, annak hova fordításáról, százalékairól stb. De az integráció nem csak az adminisztrációk integrációja. (Ezt legfeljebb csak a végrehajtó apparátus és a média fontoskodásai mutatják így.) Az integráció mindenekelőtt társadalmi-kulturális és napi termelési folyamat lesz. Csatlakozásunk, visszatérésünk Európába mindenekelőtt *társadalmi illeszkedés* lesz.

Integráció

Viselkedésformáink, általános műveltségünk, emberi-értelmi színvonalunk alkalmazkodóképességünk vizsgáljuk majd holnapról. És erre a vizsgára kell nekünk a magyar társadalmat felkészítenünk. Nekünk, Európában iskolázott kutatóértelmiségieknek kell a kérdéseket felismerni, polgártársaink figyelmét ezekre irányítani, és igyekezni választ adni azokra. Ezért kell a tudományos értelmiségnek nyitni a társadalom

*A viselkedés-
forma
vizsgálója*

* Vö. e kötetben: 1996. december 12. „Tudományos-technikai forradalom – tudománypolitika – Akadémia”.

** Vö. e kötetben: 1996. szeptember 10. „Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai kutatások a Magyar Tudományos Akadémián”.

felé! Hogy az itt élő emberek mindennapi kultúrája, közgondolkodása emelkedjék európai-amerikai szintre, illetve azok fölé.

FÉLELEM A POLITIKÁTÓL

Félelem az aktualitástól Tisztában vagyunk azzal, hogy bennünk, kelet-európai értelmiségiekben él egyfajta tartózkodás az aktualitástól, a jelenorientált gondolkodástól. Okai: a helyi antidemokratikus politikai rendszerek, teljesen értelmetlenül, megkövetelték az értelmiségtől a nagy politikai programok „tudományos igazolását”. Térségünkben eddig, az 1950-es évektől kezdve, így értelmezték az aktualitást. Ahogy a diktatúrák tőlünk Nyugatra is így értelmezték. Ezért azután Európában az értelmiség fokozatosan visszavonult a közélettől. Visszavonult, mert a civil közéletet teljesen eluralta a pártpolitika. Az elit értelmiség azonban nem volt hajlandó – a kelet-európaihoz hasonlóan – odakötni gondolkodási kereteit a napi érdekeket követő pártpolitikához – ahogy erre ma sem vagyunk hajlandók –, és visszavonult autonómiáiba, elefántcsonttornyaiba.

A „mulasztás” felelőssége De nem éppen azok a tudósok követték-e el a társadalomellenes bűntetteket, illetve vettek részt azokban, akiknek nem volt közlekedő-edényszerű kapcsolata a társadalommal? Akik úgy gondolták: ha hallgatnak, ha visszavonulnak, nem vétenek, nem hibáznak – és majd felelősségre sem lehet vonni őket. (Ahogy 1945 után felelősségre vonták az előző rendszerrel együttműködő iparosokat, tudósokat.) De hát a mulasztás? A mulasztás – nem véték? A hallgatás – nem véték? Vajon nincs összefüggés az életidegen tudósi magatartás és az emberiség elleni bűntettekben való tudósi részvétel között?

Közéleti nyilvánosság A nyitás programja nem azt jelenti, hogy bármit is feladnánk elveinkből, a tudományos megismerés öntörvényszerűsége tiszteletben tartásának megkövetelt elveiből. A nyitás azt jelenti, hogy a *politikai nyilvánosság* mellett szeretnénk megteremteni a *civil nyilvánosságot*. Ahol a beszéd nem a pártpolitikai napi taktikai kérdésekről folyik, hanem a közönségünket hosszú távon befolyásoló tényezőkről.

A Magyar Tudomány Napja alkalom annak a kinyilvánítására is, hogy a *tudományos elit kész egy új típusú szövetségre a politikai elittel*. A politikai elit tudomásul veszi, hogy a kutatás (általában a tudomány üzése) öntörvényszerű tevékenység, és nem kívánja előre meghatározott, napi politikai elvek követését tőlünk. A tudománynak csak így mutatkozhat meg a társadalmi haszna. A politika nem akar visszatérni az előző évtizedek gyakorlati elvárásaihoz. Ezért vállaltunk részt a kormány és az Országgyűlés felé az állam és a nemzet előtt álló alternatívák feltárásából, és ezért kívánjuk elképzeléseinket közérthető kötetekbe, cikkekbe – azaz javaslatokba – fogalmazni.

III. NYITÁS ÉS A VÁLLALKOZÓK

ÁLLAMI ÉS PIACI FINANSZÍROZÁS

Három irányba kívánunk nyitni – mondtam az imént. Nyitni a széles közönség felé. Új szövetség felajánlása, azaz nyitni a politikai elit felé. És nyitni a vállalkozói szféra felé. E hármas tartópilléren nyugodhat tudomány és társadalom új típusú kapcsolata az ezredfordulón. És alapozódhat a kutatás öntörvényszerűségének, valamint a társadalmi elvárásoknak szinkronba hozása.

*Közönség,
politikai elit,
vállalkozók*

De elgondolkodtunk-e azon mi, kutatók, hogy milyen legyen a viszony a tudomány finanszírozásában az állami szerepvállalás és a piac megrendelése között? A múlt év májusában azért javasoltam a miniszterelnök úrnak a hosszú távú tudománypolitikai alapelvek kidolgozását, mert a piacgazdaságban az államnak egészen másként kell viselkednie a tudománnyal szemben is, mint a szovjet korszakban. És jobb, ha mi, a kutatói társadalom fogalmazzuk meg javaslatunkat, nem pedig az állami vagy pártbürokráciák. A kezdeményezést követték is viták az Akadémián belül. Hangos a politikai vezetők panasza (jogos vagy jogtalan) arról, hogy bennünk kutatókban túlságosan is erősek a régi reflexek, amelyek a tudomány támogatását az államtól várják. (S valóban, hajlunk arra, hogy úgy viselkedjünk, mint a pártállamban. Ahol a tudománypártolás részben a totális állami tulajdon elve alapján állott, részben pedig az egységes állami tulajdonon alapuló vállalati finanszírozáson.)

Elfeledkezünk: az, hogy a tudományra eső GDP-hányad görbéje 1990 után zuhanórepülésbe kezdett, elsősorban annak tudható be, hogy a vállalati szféra kiesett a finanszírozói körből. A privatizált vállalatok (nagyreszt immáron nemzetközi, illetve vegyes vállalatok) jelentős része nem Magyarországon rendel K+F témákat. Bebizonyosodott, hogy értelmetlen volt az az elvárás: a kiesett állami vállalati megrendelések pénzüsségeit a költségvetés, az adófizetők pénze pótolja.

*Mindent
az államtól?*

Ehelyett mi az államtól azt várjuk, hogy *kutatásbarát adópolitikát* alakítson ki (azaz adjon adókedvezményeket azon vállalatoknak, amelyek itt rendelnek meg kutatást és fejlesztést). És azt várjuk az államtól, hogy kutatói bázis versenyképessége érdekében *megbízható alapfinanszírozást* biztosítson. A jövő kutatóbázisa a vegyes finanszírozású kutatóbázis lesz, és egy olyan tudománypolitika, amely preferenciákat jelöl ki, és ennek megfelelően biztosítja az állami *finanszírozású hányadot* a tudománynak.

És itt érkezünk el a nyitás harmadik ajtajához, a *piachoz*, a vállalkozáshoz. A nyitás harmadik célja ugyanis: a vállalkozói társadalmat közelebb hozni a kutatóbázishoz, általában a tudományhoz. Ezért is intéztem

A piac

felhívást a Magyarországon tevékenykedő vállalkozásokhoz.* Ezért is folytattam tárgyalásokat 1996 októbere óta a hazai multinacionális cégek képviselőivel.

KUTATÓ ÉS PIAC

Vállalkozók kérdései De elgondolkodtunk-e azon mi, kutatók, hogy mi a viszony *kutató és piac* között? Azt, hogy a versenyszféra vezetői láthatóan sokat foglalkoztak ezzel a kérdéssel, mutatják a velük folytatott konzultációk. Kritikájukat megszívleljük, megfontoljuk. Valóban igaz – amit fehér asztal mellett folytatott beszélgetéseken gyakran hallunk –, hogy a hazai kutatói társadalom nem eléggé teljesítményközpontú? Igaz-e az, hogy a kutató gyakran *összetéveszti a kutatómunka öntörvényszerűségét az öncélúsággal*? Hogy nem veszi tudomásul: a feladatfinanszírozás nem elsősorban a kutatói tevékenységet, hanem az eredményt finanszírozza? Hogy kutatóink jelentős része túlságosan is kedvtelésének hódol, és ellenségesen viszonyul a gyakorlati élet kihívásaihoz? S igaz az, hogy intézeti vezetőink jelentős része még nem képes a piaci feltételeknek megfelelően menedzselni a kutatói közösséget? Akárhogy is van, mondtuk a tucatnyi konzultáción a nagyvállalatok képviselőinek, nekünk is el kell követni mindent: a hazai vállalkozók ismerjék meg a hazai kutatási bázisokat, építsünk ki olyan igazgatási – intézeti és központi – titkárságokat, amelyek ismerik nemcsak a saját kutatóikat és intézeteiket, hanem a piaci szférát is. Ahová „közvetíteni” tudják a mi kutatói erőinket, és amelyik piac kihívását „közvetíteni” tudják az intézetekhez is. A központi adminisztráció itt csak kezdeményező lehet, a valós kapcsolatok intézetek, sőt intézetrészlegek szintjén lehetnek eredményesek.

Kölcsönhatás Azt is be kell látnunk: a piac nem valamiféle „háztáji”, jövedelemkiegészítő. Nem az állami finanszírozás kiegészítője. Nem azért szükséges, mert kevés a költségvetési pénz! *A piac a gyakorlat kihívásának megfogalmazója.* Ha tetszik, ha nem, a piac többnyire jobban fogalmaz meg valós kihívásokat, mint a legokosabb hivatalnok-tisztviselő vagy tudományos tanács.

Romantikus anti-kapitalizmus Hosszan lehetne természetesen taglalni, milyen vállalkozás- és piaccellenes reflexek élnek bennünk, kutatókban. Részben kelet-európai történelmi örökségként. Hiszen általában egy romantikus antikapitalista, sőt vállalkozásellenes történelem- és társadalomszemléletben nevelkedtünk. Ahol nem a tehetséges, erős vállalkozó, tisztességes munkával gazdagodó emberek voltak az ún. „haladás” képviselői, hanem az elesettek, netán az ügyefogyottak. Sőt, aki gazdag, az bizonyára gyanús, tisztesség-

* Vö e kötetben: 1997. november 3. „Felhívás a honi gazdasági élet vezetőihez”.

telen módon lett azzá. A ludasmatyik, a rózsasándorok, a törvényességet egyik oldalon felrúgó hősöket kiemelő történetfelfogás alapján soha nem tudunk becsüléssel tekinteni a tőkés befektetőre, vagy általában a gazdag emberre. Kelet-európai örökségünk az állam mindenható – leginkább a szociális-igazságosztó – szerepébe vetett hitünk is. Ami, jól tudjuk, elkényelmesített, kiölte belőlünk a versenyszellemet. (Talán az is eredményezi, hogy a magukat oly szívesen politikailag liberálisnak nevező értelmiségiek, ha róluk, az ő munkahelyükről, intézeteikről vagy szakmájukról van szó, azonnal visszavonulnak az egyáltalán nem liberális elvek szerint működő tradeunionizmus vagy az államszocializmus bástyái mögé.) Hosszan lehetne azt is taglalni, hogy nekünk, kutatóknak is meg kell tanulnunk vállalkozói büszkeséggel gondolkodnunk, tárgyalnunk.

Mi a felkészültségünkkel, tudásunkkal vállalkozunk. És természetesen, mint minden vállalkozó, mi is ki vagyunk és ki leszünk téve a piac megmérettetésének. Hogy képességeinket, tudásanyagunkat ne értelmiségi-informális személyes kapcsolatrendszerrel, érdekvédelmi fórumok szaporításával fedjük el a gyakorlat kihívásai elől, hanem vállaljuk a megmérettetést. A nyitás a vállalkozói szféra irányába egyúttal *nyitás az új kutatói mentalitás irányába.*

Világkultúrába betagozott, magyar hagyományú kultúrát szeretnénk, világra nyitott tudományos gondolkodást, egy időben világpolgári és lokálisan is elkötelezett kutatói közösségeket és tudomány iránt elkötelezett társadalmat. A Magyar Tudomány Napja mint új intézmény, ezen hosszú távú céljainknak a megvalósításához szolgálhat keretül: a tudomány és társadalom új típusú közlekedőútjához egy kapu kerete.

*Tudással
vállalkozni*

Kézirat